

УДК 330.46:338.45

Панчишин А.І.

*асистент кафедри економічної кібернетики
Львівського національного університету імені Івана Франка***АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА
ЕКОНОМІКО-ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ****ANALYSIS OF THE COMPETITIVE ENVIRONMENT
OF ECONOMIC-PRODUCTION SYSTEMS****АНОТАЦІЯ**

Статтю присвячено дослідженню конкурентного середовища економіко-виробничих систем. Визначено сутність конкурентного середовища та напрями його дослідження. Проведено аналіз конкурентоспроможності національної економіки в цілому. Досліджено структуру конкурентного середовища економіко-виробничих систем. Визначено основні типи взаємодії економіко-виробничих систем у конкурентному середовищі.

Ключові слова: економіко-виробнича система, конкурентне середовище, конкурентоспроможність, взаємодія.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию конкурентной среды экономико-производственных систем. Определены сущность конкурентной среды и направления ее исследования. Проведен анализ конкурентоспособности национальной экономики в целом. Исследована структура конкурентной среды экономико-производственных систем. Определены основные типы взаимодействия экономико-производственных систем в конкурентной среде.

Ключевые слова: экономико-производственная система, конкурентная среда, конкурентоспособность, взаимодействие.

ANNOTATION

The article is devoted to research of competitive environment and production systems. Defined the essence of the competitive environment and the directions of his research. Analysis of the competitiveness of the national economy in General. Investigated the structure of the competitive environment and production systems. The basic types defined in the interaction of Economics and production systems in a competitive environment.

Keywords: economic-industrial system, competitive environment, competitive interactions.

Постановка проблеми. Економіко-виробничі системи (далі – ЕВС) створюються з метою перетворення певних ресурсів у готову продукцію та послуги для задоволення необмежених потреб суспільства. У ринкових умовах особливо актуальними є проблеми підвищення ефективності управління ЕВС. Ефективною в цих умовах є така економіко-виробнича система, яка є конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню конкурентного середовища присвячена велика кількість робіт вітчизняних і зарубіжних науковців: О. Амоші, В. Гейця, В. Заруби, М. Кизими, М. Лепи, Р. Лепи, М. Мальчик, О. Пушкаря, О. Тидіда, Р. Фатхутдінова, І. Ансоффа, Г. Джонсона, Ф. Котлера, Г. Мінцберга та М. Портера.

Мета статті полягає в дослідженні конкурентного середовища економіко-виробничих систем і їх взаємодії з його елементами.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан економіки країни характеризується значною невизначеністю конкурентного середовища й зростанням кількості факторів, що посилюють ступінь ризику функціонування ЕВС. До таких факторів належать динамічність зовнішнього середовища, високий рівень конкуренції, вплив держави та глобалізаційні процеси в суспільстві. Вони впливають на ЕВС і часто є небезпечними для їх діяльності й існування. Ці негативні тенденції багато в чому обумовлюються складною структурою конкурентного середовища.

Конкурентне середовище – це сукупність конкурентних взаємодій ринкових агентів, спрямованих на отримання конкурентних переваг, координованих у межах встановлених інституційних обмежень.

Сутність конкурентного середовища ЕВС визначається як сукупність економічних, організаційних, соціальних та інформаційних відносин його учасників, яка формується на основі пропозиції споживачам товарів і послуг. Тобто конкурентне середовище ЕВС – це впорядкована система, елементи якої перебувають у конкурентних відносинах між собою та здійснюють адресовані один одному конкурентні дії.

Конкурентне середовище ЕВС можна розглядати як:

- середовище (соціум), у якому ЕВС вступає в конкурентні відносини;
- основу, яка об'єднує ЕВС з іншими учасниками конкурентних відносин;
- економічний простір, у якому функціонує ЕВС як суб'єкт конкурентних відносин.

Для ефективної діяльності в конкурентному середовищі під час розробки стратегії ЕВС необхідно проводити аналіз конкуренції за такими напрямками:

- оцінка конкурентоспроможності національної економіки в цілому, тобто глобальна конкурентоспроможність країни;
- оцінка конкурентоспроможності галузі, у тому числі факторів виробництва й ефективності їх використання, технічного потенціалу, наукових досліджень у галузі, рівня інновацій, кадрового потенціалу та наявності системи підвищення кваліфікації;

– оцінка конкурентоспроможності ЕВС, тобто дослідження конкуренції між ЕВС на ринку. Особливу увагу варто приділити комплексному аналізу умов виробництва, особливостей організації та управління ЕВС, можливості фінансування;

– оцінка конкурентоспроможності продукції (послуг), зокрема аналіз ціни і якості. Необхідним є формування такого оптимального поєднання ціни та якості для споживача, яке спонукати-ме його вибрати саме цю продукцію (послугу).

Оцінку конкурентоспроможності країни проводять рейтингові агентства, зокрема Moody's, Standart&Poore's, Fitch IBCA, а також Всесвітній економічний форум (далі – ВЕФ) у Давосі, який щорічно публікує звіти «Global Competitiveness Reports». Для оцінки глобального індексу конкурентоспроможності (далі – ГІК) країни ВЕФ проводить аналіз суспільно-політичних інститутів, інфраструктури країни, її макроекономічної стабільності, системи охорони здоров'я та початкової освіти, вищої та професійної освіти, ефективності товарних ринків і ринку праці, розвитку фінансового ринку, оснащеності новими технологіями, обсягу ринку, розвитку приватного сектора та інновацій у державі.

У 2014 році Україна піднялася в рейтингу з 84 до 76 місця. Таке підвищення експерти пов'язують із приходом нової влади й очікуванням щодо її ефективної політики. Конфлікт у Східній Україні та анексія Криму мали несуттєвий вплив під час оцінки ГІК, проте це вплине на конкурентоспроможність країни в майбутньому. Підвищенню ГІК сприяло збільшення ефективності товарного та фінансового ринків, охорони здоров'я та вищої й професійної освіти. Крім того, рівень конкурентоспроможності країни підвищується завдяки більш широкому використанню інформаційних та комунікаційних технологій бізнес-структурами та окремими громадянами.

Результати оцінки глобального індексу конкурентоспроможності України за 2009–2014 роки наведено в таблиці.

Як видно з таблиці, Україна займає досить високі позиції за розміром ринку, вищою та професійною освітою. До 2013 року конкурент-

ною перевагою була й ефективність ринку праці (на рівні 49–62), проте в 2014 році рейтинг України за цим показником знизився до 80.

Проведемо порівняльний аналіз складових індексу конкурентоспроможності України та країн-сусідів за 2014 рік (рис. 1–4).

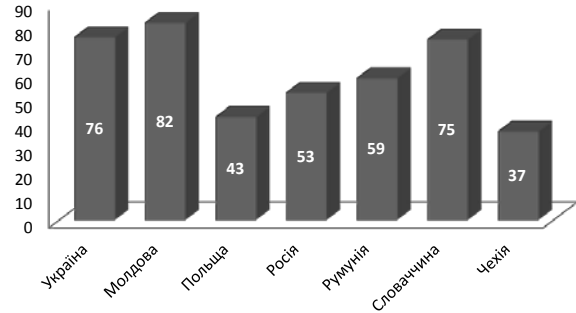

Рис. 1. Глобальний індекс конкурентоспроможності
Джерело: побудовано за даними Global Competitiveness Reports from World Economic Forum [1]

Україна має досить низький рейтинг за ГІК (нижчий рейтинг має лише Молдова). Найвищий рейтинг із країн-сусідів має Чехія.

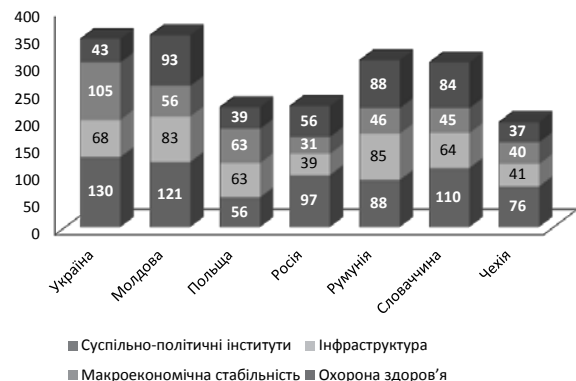

Рис. 2. Порівняльний аналіз основних складових індексу конкурентоспроможності
Джерело: побудовано за даними Global Competitiveness Reports from World Economic Forum [1]

Таблиця

Глобальний індекс конкурентоспроможності України

Складова індексу	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Суспільно-політичні інститути	115	120	134	134	132	130
Інфраструктура	79	78	68	68	65	68
Макроекономічна стабільність	91	106	132	132	90	105
Охорона здоров'я	60	68	67	66	62	43
Вища та професійна освіта	43	46	46	46	47	40
Ефективність товарних ринків	103	109	129	129	117	112
Ефективність ринку праці	54	49	54	54	62	80
Розвиненість фінансового ринку	85	106	119	119	114	107
Технологічна готовність	65	80	83	83	81	85
Розмір ринку	31	29	38	38	38	38
Розвиненість приватного сектора	80	91	100	100	91	99
Інновації	62	62	63	63	71	81

Джерело: складено на основі даних Global Competitiveness Reports from World Economic Forum [1]

Оцінка основних складових ГІК (рис. 2) показує, що Україна має найнижчий рейтинг за суспільно-політичними інститутами (130) та макроекономічною стабільністю (105). На досить хорошому рівні є охорона здоров'я та початкова освіта (43).

Порівнюючи складові ефективності ГІК (рис. 3), можна зауважити, що Україна має найнижчий рейтинг ефективності ринку праці (112) та низький рівень розвиненості фінансового ринку (107). Проте досить високий рейтинг за вищою та професійною освітою (40) і розміром ринку (38).

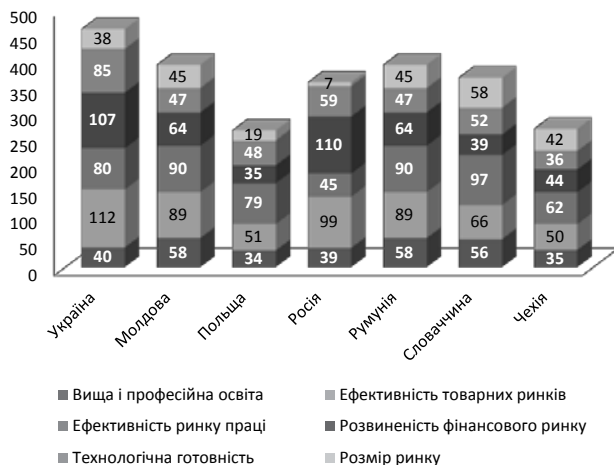

Рис. 3. Порівняльний аналіз складових ефективності індексу конкурентоспроможності

Джерело: побудовано за даними Global Competitiveness Reports from World Economic Forum [1]

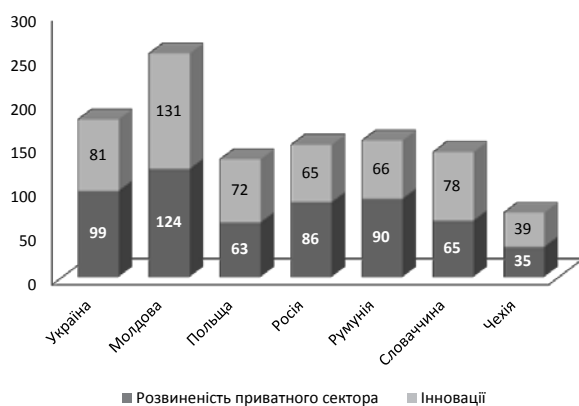

Рис. 4. Порівняльний аналіз складових інновацій та розвитку індексу конкурентоспроможності

Джерело: побудовано за даними Global Competitiveness Reports from World Economic Forum [1]

Щодо розвиненості приватного сектора, то Україна має досить низький рейтинг (99, Чехія – 35), інновації – на рівні країн-сусідів (81, середній рейтинг країн-сусідів – 76).

Порівняльний аналіз показав, що основними конкурентними недоліками України є суспільно-політичні інститути, ефективність товарних

ринків, макроекономічна стабільність та розвиненість фінансового ринку.

Для підвищення конкурентоспроможності Україні необхідно проводити широкомасштабні реформи, які б забезпечили економічне зростання країни в найближчий час та сталий розвиток у довгостроковому майбутньому. Особливої уваги потребує інституційна структура, необхідним є зниження впливу великих компаній на внутрішньому ринку, що забезпечить збільшення його конкурентоспроможності, а отже, і підвищення ефективності. Зміцнення фінансових ринків сприятиме стабілізації економіки й дозволить ефективніше використати конкурентні переваги України, зокрема високоосвічене населення, великий обсяг ринку, який є значною часткою в європейському контексті.

За М. Портером галузева конкуренція визначається такими основними елементами, як компанії-конкуренти, споживачі, постачальники, нові учасники ринку та товари-замінники (рис. 5). Взаємодія цих елементів визначає потенціал прибутковості галузі в цілому. Рівень конкуренції варіюється від інтенсивної в таких галузях, як виробництво автомобільних шин, металевої тари та сталі, де ні одна з компаній не відрізняється високою прибутковістю, до м'якої в таких галузях, як випуск обладнання для нафтової промисловості та його обслуговування, безалкогольних напоїв і косметичних засобів, у яких існує можливість отримання достатньо високих доходів [2].

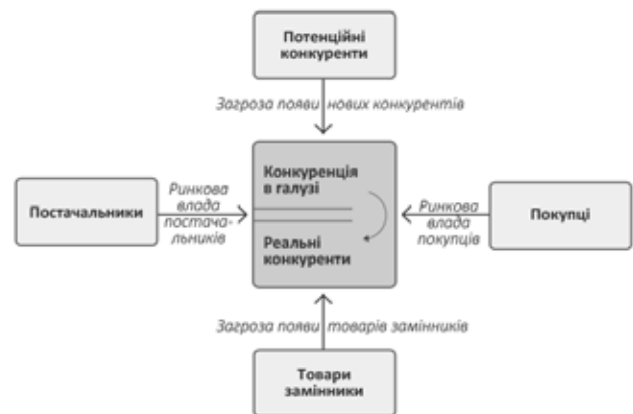

Рис. 5. Конкурентні сили галузі

Характеристики конкурентного середовища кожної галузі визначає її базова економічна й технічна структура. Значення й сила кожного з факторів конкуренції змінюється від галузі до галузі й визначає ціни, витрати, розмір капіталовкладень у виробництво та збут продукції й прибутковість бізнесу загалом. Внутрішньогалузева конкуренція знижує прибуток ЕВС, оскільки для підтримки конкурентних переваг необхідно збільшувати витрати на рекламу, організацію збуту, науково-дослідні роботи, інновації тощо або втрачати прибуток за рахунок зниження цін. Товари-замінники зменшують попит та обмежують ціну, яку ЕВС може вста-

новлювати на свою продукцію. Усі ці фактори створюють умови для динамічного розвитку конкуренції та «старіння» конкурентних переваг ЕВС.

Як зауважує В. Геєць, на початку XXI ст. акцент із конкурентної боротьби зміщується на конкурентне існування підприємства. Інтенсивність змін у конкурентному середовищі робить недовговічною будь-яку конкурентну перевагу, тобто створення конкурентних переваг має бути поставлене на потік, інновації повинні змінювати одна одну, що досягається шляхом інтеграційних угод між суб'єктами економіки [3].

Кожен учасник конкурентного середовища займає певне місце (конкурентну позицію) і проявляє себе як конкурент у відношенні до інших учасників зовнішнього середовища. Конкуренти намагаються зайняти й відстоюють ті позиції, які для них є більш вигідними, ніж для інших конкурентів. Оцінка конкурентної позиції проводиться на основі аналізу обсягу продаж товарів та послуг порівняно з діяльністю кожної зі сторін конкуренції.

Структура конкурентного середовища наведена на рис. 6 (схема розроблена нами).

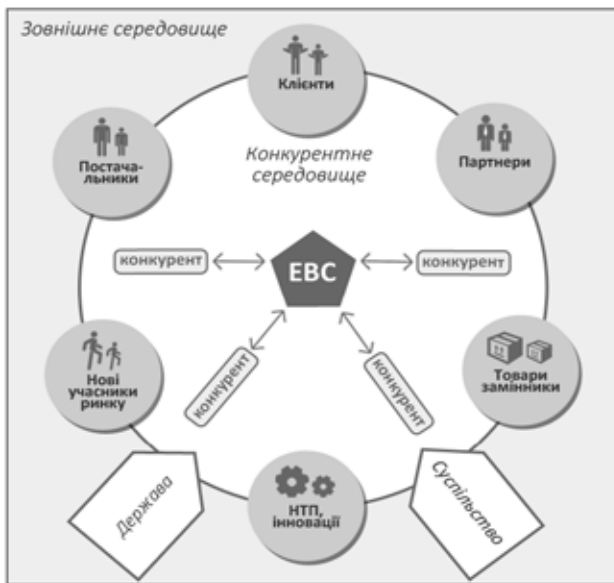

Рис. 6. Структура конкурентного середовища

Конкуренція між ЕВС та споживачами проявляється в отриманні більшої вигоди від реалізації угоди: ЕВС чи покупця (вигода може бути й взаємною). Наприклад, ЕВС збільшує обсяги продаж товарів, або ж споживач отримує додаткову знижку під час купівлі певної кількості товару.

Конкуренція між ЕВС та постачальниками є подібною, як і з покупцями, проте в ролі покупця виступає ЕВС. Більшу вигоду ЕВС може отримати, наприклад, за покращення якості продукції, що постачається, додаткових знижок або пом'якшення дисципліни оплати продукції.

Постійна загроза появи нових конкурентів вимагає від ЕВС підтримувати конкурентні позиції на такому рівні, який би забезпечував достатню стійкість під час входження на ринок нового конкурента.

Будь-які учасники ринку займають і відстоюють конкурентну позицію у відношенні до своїх партнерів.

На ринку постійно присутні товари-замінники. Конкуренція з ними посилюється у міру їхньої здатності задовольнити ті ж потреби споживачів, що й продукції ЕВС.

Із суспільством ЕВС конкурує в частині кадрових питань, як роботодавець із найманими працівниками. Під час найму персоналу виникає конфлікт інтересів щодо рівня оплати та умов праці, забезпечення працівниками якості праці й результатів діяльності тощо. Для зайняття певних позицій ЕВС може брати участь у соціально значимих проєктах.

ЕВС відстоює конкурентні позиції з державою, органами влади й управління. Це проявляється в отриманні державних замовлень, лобіюванні ЕВС своїх інтересів у законотворчому процесі, отриманні на користь ЕВС пільг, преференцій, державної підтримки.

Інновації та науково-технічний прогрес можуть як посилити конкуренцію, так і послабити її, витіснивши з ринку слабких конкурентів. Тому для отримання конкурентних переваг на ринку ЕВС необхідно впроваджувати інновації у свою діяльність та використовувати досягнення науково-технічного прогресу.

Структура конкурентного середовища ЕВС формує ступінь здатності задовольняти потреби споживачів та брати участь у конкурентній боротьбі – конкурентоспроможність, відображенням якої стає конкурентна позиція ЕВС та її життєздатність.

Висновки. Як результат конкуренції під час проектування, виробництва, реалізації та експлуатації продукції виникають конкурентні переваги ЕВС, на які суттєвий вплив здійснює конкурентне середовище. У таких умовах в управлінні ЕВС основним завданням є ефективна взаємодія економіко-виробничої системи з елементами конкурентного середовища. При цьому реальні позитивні результати досягаються там, де це завдання доведено до рівня технології управління взаємодією із суб'єктами конкурентного середовища.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Global Competitiveness Reports from World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/PastReports/index.htm>.
2. Porter M. How competitive Forces Shape Strategy / M. Porter. // Harvard Business Review. – 1979. – March-April.
3. Геєць В. Конкуренція в бізнесі і конкуренція в політиці / В. Геєць // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2007. – № 1. – С. 2–5.